

Про новий підхід до характеристики особистих немайнових правовідносин

У травні 2013 р. опубліковано монографію С. О. Сліпченка¹, яка є результатом багаторічної, ретельної та послідовної праці автора над проблемами цивільно-правового регулювання особистих немайнових відносин. Зокрема, роботу присвячено питанням характеристики особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно оборотоздатних об'єктів. Монографія є глибоким і своєчасним науковим дослідженням, яке з-поміж інших відрізняється новизною, теоретичною й практичною затребуваністю.

Ураховуючи те, що сучасному суспільству притаманні особлива повага до прав і свобод людини, їх реального забезпечення та гарантування, розроблення ефективних механізмів регулювання особистих немайнових відносин, актуальність обраної тематики не викликає сумнівів. Адже проблема підвищення ефективності права, в тому числі й права, покликаного регулювати особисті немайнові відносини, є центральним завданням сучасної юриспруденції.

Попри досить широкий інтерес науковців до проблем особистих немайнових правовідносин, до виходу друком рецензованої роботи якоїсь іншої монографічної праці, в якій би на високому

теоретико-методологічному рівні були порушені загальнотеоретичні питання характеристики особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно нематеріальних благ, здатних до цивільного обороту, практично не було. Як можна звернути увагу, саме ці прогалини і намагався усунути С. О. Сліпченко.

Монографія складається зі вступу, п'яти розділів, які у сукупності складаються з 12 підрозділів, загальних висновків та списку використаної літератури. У виданні представлено ряд оригінальних результатів, отриманих автором, які суттєво збагачують теорію цивільного права. У цілому ж аналіз цієї монографії дає всі підстави стверджувати, що автор відійшов від традиційного розуміння особистих немайнових правовідносин. Він ґрунтовно, на високому науковому рівні, з використанням цілої низки методологічних засобів та прийомів розкриває палітру фундаментальних положень, які стосуються об'єктів особистих немайнових прав, поняття та місця особистих немайнових правовідносин у системі правовідносин цивільних, їх змісту та специфіки.

Досліджуючи загальнотеоретичні аспекти характеристики особистих немайнових правовідносин, С. О. Сліпченко робить висновок, що проблеми розуміння їх сутності та місця полягають у методології дослідження. Опрацювання методів наукового досліджен-

¹ Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія / С. О. Сліпченко. – Х. : Діса плюс, 2013. – 552 с.

ня дозволило йому зробити висновок, що саме зіткнення альтернативних точок зору може привести до появи нового стилю мислення в науці, виникнення нових гіпотез, появи нового рівня знань щодо предмета дослідження, і тому як провідний було обрано метод альтернатив.

Застосування цього методу дозволило встановити, що серед об'єктів особистих немайнових правовідносин існують ті, що містять властивості як майнових, так і немайнових благ, є оборотоздатними. Автор стверджує, що особливість об'єктів відображається й на ознаках особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно оборотоздатних об'єктів. Зокрема, це: нематеріальна природа об'єктів цих правовідносин, їх оборотоздатність і здатність розглядатися як майновим, так і немайновим благом; спрямованість регулювання відносин, відповідно до якої об'єктивне право встановлює межі здійснення суб'єктивних прав не через володіння нематеріальними благами, а через їх використання; подвійна природа правовідносин, які складаються з парних прав – особистих немайнових і майнових; майнова складова правовідносин, яка складається з права на самостійне використання своїх нематеріальних благ і права надання третім особам доступу до свого нематеріального блага для його правомірного використання; непередаваною (невідчужуваною, нездатною переходити від одного суб'єкта до іншого) є лише немайнова складова (особисті немайнові права).

Автор обґрунтовує, що учасники особистих немайнових правовідносин

набувають прав та обов'язків щодо оборотоздатних благ особистих немайнових правовідносин не тільки в результаті народження, а й шляхом вчинення дій, тобто в результаті реалізації своєї дієздатності.

Висновок про те, що особисті немайнові правовідносини з оборотоздатними об'єктами є різновидом абсолютних правовідносин, дозволив С. О. Сліпченку встановити абстрактну модель поведінки їх учасників. Модель поведінки учасників особистих немайнових правовідносин з оборотоздатними об'єктами будується за принципом: а) для управомочених осіб встановлюються межі можливої (дозволеної) поведінки щодо свого блага; б) для зобов'язаних осіб встановлюються межі необхідної (належної) поведінки щодо чужого блага. При цьому межі дозволеної поведінки передбачають можливість монопольного вчинення у своїх інтересах дій (юридичних або фактичних) стосовно свого об'єкта й можливість звернення вимог до всіх інших про утримання від дій, що порушують права в особистих немайнових правовідносинах з оборотоздатними об'єктами або перешкоджають його здійсненню. У межах необхідної поведінки передбачається потреба у бездіяльності зобов'язаної особи, а саме: утримуватись від дій, що можуть порушити право управомоченої особи; утримуватись від дій, що можуть перешкоджати здійсненню цього права.

На думку автора, встановлені ознаки особистих немайнових правовідносин щодо оборотоздатних об'єктів дозволяють об'єднати їх в одну групу з право-

відносинами інтелектуальної власності. Цю групу він пропонує іменувати виключними правовідносинами. При цьому термін «виключні правовідносини» автором використовується лише як родове поняття щодо понять «правовідносини, що виникають стосовно результатів інтелектуальної, творчої діяльності» («правовідносини інтелектуальної власності») та «особисті немайнові правовідносини з оборотоздатними об'єктами». Виключні ж, разом із правовідносинами речовими, утворюють правовідносини абсолютні. Встановлення місця особистих немайнових правовідносин, що виникають стосовно оборотоздатних об'єктів, дозволило не тільки встановити їх особливості, а й запропонувати поширення специфіки механізму правового регулювання виключних відносин на особисті немайнові відносини, що виникають стосовно оборотоздатних об'єктів.

Таким чином, робить висновок автор, механізм правового регулювання відносин, що виникають стосовно оригінальних оборотоздатних нематеріальних благ, може бути застосований до відносин, що виникають стосовно неоригінальних оборотоздатних нематеріальних благ.

Водночас, як і будь-яка творча робота, монографія автора не позбавлена певних недоліків, щодо яких хотілося б висловити свої зауваження. Так, цінність дослідження значно підвищилася б, якби в ньому ширше й детальніше було розглянуто підстави виникнення, зміни та припинення особистих немайнових правовідносин. Адже застосування того чи іншого механізму правового

регулювання цивільних відносин неможливе без системи юридичних фактів. Якість монографії поліпшилася б також, якби С. О. Сліпченко запропонував як додаток відповідні зміни та доповнення цивільного законодавства, які, на його думку, покращили б ефективність цивільно-правового регулювання особистих немайнових відносин, що виникають стосовно оборотоздатних об'єктів.

Однак у цілому вказані зауваження жодним чином не применшують ролі та значення вказаної роботи. Стиль викладу автором матеріалу є досить вдалим. Для тексту монографії характерні такі ознаки, як доведеність, достовірність, конкретність, послідовність, системність і точність. Науково-теоретичні судження і аргументи автора доповнюються фактами із судової практики та відомостями із суспільного та державного життя, і все це справляє враження досить взаємообумовленого, переконливого і логічного дослідження.

Підсумовуючи, слід відзначити, що монографія С. О. Сліпченка написана на високому теоретичному та практичному рівні, є завершеною цілісною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, її висновки матимуть суттєве значення для розвитку науки цивільного права, а положення можуть бути використані для правотворчої та правозастосовної діяльності.

Р. Майданик, завідувач кафедри цивільного права Київського національного університету імені Т. Шевченка, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України